

9.9 Моделювання структури уроку в умовах реалізації концепції нової української школи

На сучасному етапі розвитку освіти в якості освітнього результату виступає не кількість засвоєної інформації, а загальна здатність і готовність до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання і виховання [360, с.7]. Сьогодні необхідно набагато більше піклуватися про те, щоб за час шкільного навчання кожен учень зміг реалізувати себе, задовольнити свої запити, набути таких умінь і навичок, що відповідають його можливостям, цілям, інтересам і життєвим планам» [359, с. 298].

Урок – основна форма організації навчально-виховного процесу, і якість навчання – це перш за все якість уроку. Як для учнів, так і для вчителів, урок цікавий тоді, коли він сучасний — це й зовсім новий, і такий, що не втрачає зв'язку з минулим, тобто актуальний. Актуальний (від лат. *actualis* — «діяльний») означає важливий, суттєвий на сьогодні. А ще дієвий, сучасний, має безпосередній зв'язок з інтересами людини. Крім цього, якщо урок сучасний, то він обов'язково закладає основу для майбутнього кожної дитини.

Ключовими інноваціями сучасного уроку в НУШ є компетентнісний підхід та реалізація наскрізних змістових ліній. Компетентнісний зміст освіти проходить наскрізною лінією через усі навчальні предмети (освітні галузі), одержуючи кожного разу реалістичне, діяльнісне, особистісне й соціально значуще втілення на відповідному матеріалі. Освітні компетентності стають системними характеристиками особистісно зорієнтованого евристичного підходу до освіти, оскільки відносяться винятково до особистості учня, виявляються у процесі його творчої діяльності та виражаються у створюваній ним продукції. Запроєктована на даній основі освіта буде забезпечувати не тільки розрізнену предметну, а й цілісну компетентнісну освіту. Освітні компетентності учня будуть відігравати багатофункціональну метапредметну роль, що виявляється не тільки у школі, а й у родині, у дружньому колі, у майбутніх виробничих стосунках. Дані аспекти якомога краще реалізують суть

концепції НУШ: переходу від знаннєвої парадигми освіти та суб'єкт – об'єктних стосунків – до формування компетенцій та активної взаємодії «Вчитель-учень, учень-вчитель, учень-учень».

Аналіз традиційних уроків виявив проблеми у плануванні та проведенні уроку, які негативно впливають на його результативність, а саме:

- порушення принципів дидактики в плануванні і реалізації елементів навчальної діяльності на уроці;
- шаблонна структура уроку при постійному наборі структурних елементів;
- недооцінка спеціально продуманих цілей уроку, неповнота їх планувань;
- відсутність інтегрування, міжпредметних зв'язків;
- відсутність на уроках узагальнення знань вправ на використання знань у змінених нестандартних ситуаціях;
- не оправдано навмисне прагнення до ігрової форми уроку;
- перевантаження змісту навчального матеріалу;
- використання великої кількості різноманітних методів заради різноманітності.

Створення будь-якого уроку починається з усвідомлення й правильного, чіткого визначення його кінцевої мети: чого вчитель хоче досягти на занятті. Моделюючи урок, необхідно дотримувати таких правил:

- визначити тему, навчальні цілі, тип уроку і його місце в навчальній програмі;
- дібрати навчальний матеріал;
- вибрати найефективніші методи та прийоми навчання в даному класі, різноманітні види діяльності учнів і вчителя на всіх етапах уроку;
- визначити форми контролю за навчальною діяльністю школярів на певному занятті;
- продумати оптимальний темп уроку, тобто розрахувати час на кожний його етап для конкретного класу;
- продумати форму підведення підсумків уроку.
- продумати зміст, обсяг і форму домашнього завдання

Сучасний урок в умовах реалізації концепції НУШ будується із застосуванням як традиційних, так і інноваційних педагогічних технологій. Разом із тим сучасний урок повинен відображати знання учителя класичної структури уроку з активним використанням власних творчих напрацювань.

Найважливішими **аспектами сучасного уроку** є:

1. *Мотиваційно-цілепокладальний аспект.* Мета сучасного уроку повинна бути конкретно й вимірюваною. Результатом уроку є не успішність, не обсяг вивченого матеріалу, а набуті учнями такі компетенції як здатність діяти, застосовувати знання, реалізовувати власні проєкти тощо. Такий підхід в жодному разі не заперечує значення знань, здобутих учнями, але акцентує особливу увагу на здатності використовувати ці знання. У сучасних умовах застосування отриманих знань важливіше, ніж їх здобуття. До нових освітніх цілей уроку належать ті, які учні формулюють самостійно й освідомлюють їх значущість особисто для себе. Учителі повинні заохочувати учнів виходити за межі механічного запам'ятовування й замислюватися, чого вони навчилися. А також бачити зв'язки між вивченим і проблемами реального світу.

2. *Діяльнісний аспект,* який передбачає засвоєння учнями способу виконання навчальної проблеми. Новий зміст уроку в сучасних умовах — розв'язання проблем, що виникають у навчальному процесі, самими дітьми через самостійну активну пізнавальну діяльність. Проблемний характер сучасного уроку можна розглядати як відхід від репродуктивного підходу до заняття. Навіть роботу з підручником на уроці можна розглядати як розвиток інформаційної компетентності учнів під час роботи з текстом.

3. *Рефлексивно-корекційний аспект,* який передбачає самоусвідомлення своїх пізнавальних і творчих можливостей, прагнення їх удосконалення.

“Когнітивна активація” — це метод, за якого, виконуючи завдання, учні навчаються узагальнювати, аналізувати, формувати та перевіряти гіпотези. Таким чином, діти замислюються, шукають розв'язок і зосереджуються на методі, який використовують для отримання відповіді, а не просто на самій

відповіді. А також вчаться пов'язувати нову інформацію з тією, яку отримали раніше. Стратегію когнітивної активації можна втілювати так:

- просити учнів самостійно вирішити, які методи використовувати для розв'язання складних завдань;
- пропонувати завдання, для яких немає очевидного способу розв'язання;
- пропонувати завдання, над якими доводиться довго думати;
- ставити запитання, які змушують осмислювати завдання;
- давати завдання, які можна розв'язувати кількома способами;
- допомагати вчитися на помилках;
- пропонувати завдання, які потребують застосовувати вивчений матеріал у нових контекстах;
- просити учнів пояснити, яким чином вони розв'язали завдання.

4. *Контрольно-оцінний аспект*, який виявляється у вмінні учня оцінити свою навчально-творчу діяльність, здійснювати самоконтроль та взаємоконтроль, працюючи в парі та групі. Використання “стратегії контролю” допомагає учням контролювати своє навчання, визначати власні цілі й відстежувати навчальний прогрес. Йдеться про те, що, готуючись до уроку, учень намагається виділити найважливішу інформацію, яку треба вивчити; усвідомити, які поняття йому недостатньо зрозумілі; починає підготовку до уроку з виділення того, чого треба навчитися саме йому; коли чогось не розуміє – шукає більше інформації. Різнобічний контроль на уроці виховує відповідальність, самостійність, критичність, силу волі, працьовитість, прагнення до успіху.

Якими саме методами та прийомами роботи в навчальному процесі доцільно користуватися сьогодні, моделюючи сучасний урок? Як довели дослідження німецьких науковців, людина запам'ятовує лише 10% від того, що вона читає, 20% від того, що чує, 30% від того, що бачить; 50–70% запам'ятовує під час участі в групових дискусіях, 80% — під час самостійного виявлення й формулювання проблем. І лише коли учень безпосередньо бере участь у реальній

діяльності, у самостійній постановці проблем, складанні та ухваленні розв'язання, формулюванні висновків і прогнозів, він запам'ятовує матеріал на 90%. Коли вивчення нових понять максимально прив'язане до життя, діти легше його опановують. Тому краще спершу поставити перед учнями проблему, а після її вирішення ввести новий термін.

Новий підхід до освітнього процесу відповідає сучасному уявленню про урок. Це таке заняття, де вчитель разом із школярами на рівних веде роботу з пошуку та відбору інформації наукового змісту, що підлягає засвоєнню. Тільки тоді навчання стає особистісно значущим, а учень сприймає вчителя як творця своїх знань. Дитина завжди зрозуміє те, до чого дійшла самостійно. Саме такі уроки дозволяють сьогодні реалізовувати нові освітні стандарти.

В основі сучасного уроку має бути й розвивальне навчання. Розвивальний урок спрямований на створення умов, в яких школяр відчуває себе самим собою, повноцінним учасником різних форм суспільного життя. Сьогодні до школи прийшли діти нового покоління, які є співавторами уроку. Вони не просто отримують знання, а досліджують, творять, тобто через діяльнісний підхід здобувають знання. Учитель на такому уроці — організатор навчальної діяльності.

Урок в умовах реалізації концепції НУШ повинен містити декілька **етапів**:

1. Мобілізація (залучення учнів до активної інтелектуальної діяльності).
2. Цілепокладання (учні самостійно формулюють мету уроку за схемою «згадати → дізнатися → навчитися»).
3. Усвідомлення нестачі здобутих знань (учитель сприяє виникненню на уроці проблемної ситуації, під час аналізу якої учні розуміють, що знань для її розв'язання ще недостатньо).
4. Комунікація (пошук нових знань у парах, групах, колективі).
5. Взаємоперевірка, взаємоконтроль.
6. Рефлексія (усвідомлення учнем і відтворення в мовленні того нового, що він дізнався і чого навчився на уроці).

На сучасному уроці підбір завдань і запитань здійснюється на основі системно-діяльнісного підходу до навчання. Учитель пропонує завдання, орієнтовані на отримання не тільки предметного, а й метапредметного та особистісного результатів. Це продуктивні (творчі) завдання. Виконуючи їх, учні не знайдуть готової відповіді в підручнику, а отже, навчатися застосовувати здобуті знання на практиці, створювати та проєктувати нові способи дій, формувати власну життєву позицію.

Інший важливий аспект сучасного уроку — тема. Це те, що підлягає не тільки вивченню, але й обговоренню. Тема передбачає й постановку проблеми, яка зумовлює відбір навчального матеріалу. Зазвичай тему уроку подають у його заголовку. Використання вчителем різних видів заголовків виводить урок на новий, сучасний рівень і дозволяє реалізувати системно-діяльнісний підхід до навчання, застосовувати проблемне навчання.

На сучасному занятті тема може бути сформульована й самими учнями чи використана запитальна форма заголовка. Такий прийом часто використовують на уроках зі складним теоретичним змістом, щоб допомогти учням виділити у змісті теми головне, проаналізувати факти й самостійно зробити висновок. Заголовки такого типу сприяють рефлексії, тобто процесу аналізу учнем особистої розумової діяльності після вивчення теми. Заголовки, що містять прийом відсторонення, висвітлення відомого факту під новим кутом зору, зручні для встановлення міжпредметних зв'язків і проведення інтегрованих уроків. Теми уроків, сформульовані як альтернативні питання, що висвітлюють проблемні ситуації, допомагають учням замислитися про причини подій. Такі заголовки допомагають побачити можливість альтернативного розвитку подій. Вони лаконічно поєднуються з нетрадиційними формами уроку. За допомогою правильно сформульованої теми можна спонукати учнів висловлювати особисте розуміння досліджуваних матеріалів і ставлення до них. Для цього в заголовку уроку залишають недописаними ключові слова, а школярі самостійно підбирають їх під час уроку.

Сучасний урок повинен містити те, що викличе здивування, що діти пам'ятатимуть. Для цього можна застосовувати такі прийоми, як цікавий факт, несподіване відкриття, звернення до життєвого досвіду самих учнів.

Сучасний урок в умовах реалізації концепції НУШ необхідно розглядати як ланку продуманої системи роботи вчителя, де вирішуються питання навчання, виховання й розвитку учнів. Кожен урок має бути справжнім витвором мистецтва вчителя, викликати щирий інтерес у учнів, справжню захопленість, формувати їх творчу свідомість. Саме на уроці учитель має унікальну можливість впливати на становлення багатьох якостей особистості учня. Реалізація виховного потенціалу на уроці математики – одне з головних завдань, що стоять перед вчителем. Виховання в процесі навчання розглядається як співпраця вчителя і учня. Реалізуючи виховні функції навчання, перше з чим зіштовхується вчитель – це формування виховних завдань до уроку [358]. Чесна і наполеглива праця на уроці потребує напруженої розумової праці, уваги, терпіння. Тому уроки виховують в учнів працелюбність, наполегливість, впертість, рішучість, вміння погоджуватися з думкою інших, доводити справу до кінця. На уроках формується повага до здобутків людського генія, впевненість у важливості математичних знань у практичному житті людини. Необхідна діагностика рівня вихованості учня і класу в цілому, що дозволяє відразу побачити проблемні моменти у вихованні і потім ціле напрямлено формувати виховну мету. Після того, як коло виховних завдань визначилося, йде найважливіший і найвідповідальніший етап у роботі. Складаючи план уроку, вчитель повинен продумати всі види діяльності учня на кожному етапі уроку у зв'язку з поставленими виховними завданнями.

Планувати уроки треба так, щоб охопити учнів із різними навчальними можливостями. Для реалізації цього варто:

- переконалися, що кожне заняття або тема містить додаткові завдання для тих, хто раніше виконають основну роботу чи готові перейти до складніших завдань;

- запланувати час, який вчителю треба відвести для щотижневої роботи з учнями, яким навчання дається важче;
- пропонувати дослідницькі завдання або проєкти, які дають можливість використовувати різні типи завдань, а також різні ролі для учнів із різними здібностями й інтересами.

Таким чином, моделювання у процесі навчання учнів сприяє:

- стимулюванню інтелектуальної активності;
- формуванню наукового світогляду;
- підвищенню життєвої компетенції учнів;
- формуванню навичок пошукової діяльності;
- формуванню і розвитку пізнавальних інтересів;
- формуванню і розвитку загальних прийомів розумової діяльності та комунікативних навичок;
- стимулюванню та підтримці інтересу до предмета.